

CZESŁAW MIŁOSZ

Czesław Miłosz

O Czesławu Miłoszu, rojenem leta 1911, največjem poljskem pesniku 20. stoletja, Slovenci že kar precej vemo. Sicer – če ne štejemo drobcev iz šestdesetih let – smo se z njim začeli seznanjati šele od leta 1980, ko je dobil Nobelovo nagrado, ampak že leta 1981 ga je dostojno predstavila knjiga iz Modrove serije Nobelovci, in ta je bila res dober uvod: vsebovala je svetlobe poln napol avtobiografski roman iz otroštva *Dolina Isse*, preplet vrhunskih filozofskih razmišljanj in osebnih spominov *Dežela Ulro* – oboje je prevedel Janko Moder – in prvi slovenski prevod pesmi, ki je, v mojem prevodu, čakal na natis kar precej let. Za nov izbor je pozneje poskrbel Tone Pretnar, Klemen Pisk pa kot urednik pripravlja novo veliko antologijo, ki bo vsebovala pesmi iz vseh Miłoszovih dosedanjih osemnajstih zbirk. Poleg pesmi in ogromnega prevajalskega dela je Miłosz izdal še več kot dvajset knjig esejev, ki jih je prevajala predvsem Jana Unuk. Pred kratkim pa je v slovenščini izšel tudi njegov roman *Prevzem oblasti*, ki sem ga prav tako prevedla že pred dvaindvajsetimi leti. Marsikaj iz Miłoszevega bogatega opusa bi bilo treba še prevesti, danes pa v novih prevodih predstavljamo predvsem dve obdobji njegovega pesniškega ustvarjanja: štiri pesmi z začetkov v tridesetih letih v Vilnu (tj. tri pesmi 22-letnika in eno iz časa, ko je imel 25 let) ter pet pesmi iz obdobja, ko je imel pesnik blizu 60 let.

Začetek je bil bleščeč: študent prava se je s članki in polemikami zelo angažirano vključeval v reševanje problemov svojega časa, kar je razvidno tudi iz njegovih pesmi. V prvi zbirki iz leta 1933 se predvsem zaveda, da je v družbi marsikaj treba spremeniti, pa ga tega nikakor ni strah (*Zjutraj*). Pesnik vidi, da so revolucionarni vzgibi lahko tudi nevarni, ampak zaenkrat se pusti nositi temu vzdušju (*Povzročitelji*). Res ga je leta 1931 dobro označil njegov njegov starejši sorodnik – francoski pesnik (ki pa se je imel za Litvanca) Oskar Miloš, ko ga je Czesław Miłosz obiskal v Parizu: on je ".../ za spoznanje komunist – natančno tisto, kar je treba, da lahko opravi koristno delo v naši neverjetni dobi –", obenem pa je "zelo navezan na inteligentne in častivredne strani monarhističnega, katoliškega in plemiškega izročila". In še je o njem napisal, da je "hkrati poln zanosa in zelo trezen" (iz Modrovega prevoda *Dežele Ulro*). Tu je še ena pesem iz tega samozavestnega študentskega obdobja, v katerega pa se je že prikradla misel o bližajoči se katastrofi: *Disk*. Od tu naprej je misel, da pripada "tragičnemu pokolenju", vedno močnejša. Zato smo v ta izbor uvrstili zelo značilno pesem iz njegove druge zbirke *Tri zime* iz leta 1936 (*Čas sojenja*). To temeljno občutje, ki so ga poljski literarni zgodovinarji poimenovali "katastrofizem", je vedno bolj prevladovalo in pesnik se je več let skušal izkupati iz te depresivnosti. Filozofsko mu je pri tem pomagal krščanski personalizem, predvsem pa se je njegova optika spremenila med drugo svetovno vojno: v času največje ogroženosti je verjel v "očiščenje človeštva skozi trpljenje in kri" (to je citat iz knjige, ki jo je pripravljal med vojno) in da bo po končanih bojih vse drugače. Odtod njegov začetni optimizem v težkih povojnih letih, ki pa je vedno bolj kopnel, dokler se pesnik ni odločil za emigracijo. Od tam se je, najprej iz Pariza, potem pa iz Kalifornije, kjer je na univerzi Berkeley poučeval poljsko literaturo, spominsko vračal v svojo mladost in s tem v nerešene osebne težave. V odlomku iz pesnitve *Kjer sonce vzhaja in kamor tone* (z naslovom *Zvonovi pozimi*, izšlo leta 1974) se latinski citati mešajo z litovskim prevodom, oboje pa se izteče v občudovanje Williama Blakea, iz čigar dela navaja Miłosz dve "preroški zaklinjanji".

V tem zrelem bližanju afirmaciji sveta mu je pomagalo tudi vnovično vključevanje v naravo in človeško skupnost. Zato smo za to pesnitvijo uvrstili pesem *Pesniško stanje* iz leta 1977 (sicer izšlo v zbirki *Himna o biseru* leta 1982), pred tem pa še tri pesmi iz iste zbirke.

Czesław Miłosz je umrl 14. avgusta 2004.

Zjutraj

Lepa je zemlja
lepi so oblaki
lep je dan
svit pa orjaški

tako je pel človek gledajoč na mesto
v katerem se baterija sto dimnikov kadi.

In kruh na mizi je postal skrivnost
ob pogledu nanj je utripalo čelo
človek je dvignil visoko roké
in med smehom v srajci plesal naokrog.

Okus kruha spominja na svetlobo sonca
ko ješ – lahko kruh izstreli kot žarek
ljubezen je začutil človek na delo gredoč
in je o njej govóril uličnim kamnom.

Ljubim snov, ki je samo vrteče se zrcalo.
Ljubim tek svoje krvi, edini vzrok sveta.
Verjamem v uničljivost vsega, kar obstaja.
Da se ne bi izgubil, imam na rokáh modrikast zemljevid žil.

Povzročitelj

Gre plameneč, v curku drgetajočih črk, klarinetov, strojev
ki imajo ritem hitrejši od udarcev srca,
odsekanih glav, svilenih plaht, in obstoji pred nebom
z dvignjenimi združenimi, stisnjenimi pestmi.
Verniki padajo v prah, ker mislijo, da monštranca tako sveti,
ampak to se svetijo prsti, ostri prsti se svetijo prijatelji.

Lomi na pisane polovice zid, skozi rumeno osvetljene hiše jo reže,
zamišljeno si ogleduje med, ki iz celic vélikega satja curlja:
srh klavirjev, jok otrok, zvok glave, udarjajoče ob tla.
To je edina krajina, ki te lahko pretrese.

Občuduje bratovo lobanjo, jajcu podobno,
vsak dan si popravlja s čela skodrane črne lase,

dokler končno ne nastavi dinamita nekoč
in se čudi, da potem vse v nebo kot ognjemet leti.
Z odprtimi usti sledi oblakom. V njih so obviseli
globusi, zakoniki, mrtve mačke, prevrnjene oznake, lokomotive.

Krožijo v oblačnem vrtincu kot smeti v luži,
medtem ko nizko na zemlji zastava z romantične vrtnice barvo vihra
in polzi dolga rajda ešalonov –
po zaraščenih tirih za vlakom vlak.

Disk

Nad reko z rumeno vodo leži mesto, katerega sapo
pumpajo vsak dan tovarne v medeninaste otrple oblake,
kriki ljudi, sik žganih kovin, transparentov plapolanje
vse nenehno široko drgeta v valovanju zraka.
Čete policajev korakajo. Ob čelade treskajo puškine cevi,
nekdo ponoči gesla revolucije čečka na zid,
učitelji vsako jutro o čaščenju neodvisnosti in domovine govorijo,
zvečer pa v barih o svoji majhnosti ječijo,
letalec, nezaslišani simbol, nagnjen pod kotom 45 stopinj nad mestom leti,
šumenje letala ga raduje, ampak tudi on svoboden ni.

Gledam, poslušam, se po ulicah sprehajam,
gledam, poslušam, po ulicah se valijo tanki, oviti v narodne barve,
mogoče bo čez nekaj let plin popackal to zeleno polje,
mogoče bodo čez nekaj let zgorela mesta od Rena do Volge.

Gledam, poslušam.

Da bi iznašel obliko, vredno časa mojih sinov,
da bi v roki težkal disk najlepših himen
in ga zagnal ...

Na polja megle, v tresk prihodnosti slapov.

Čas sojenja

Vse je minilo, vse je pozabljeno,
samo na zemlji je dim, mrtvi oblaki,
in nad rekami iz pepela tleča se krila,

in zastrupljeno sonce se umika,
zora prekletstva pa se dviga iz vodá.

Vse je minilo, vse je pozabljeno,
torej je čas, da vstaneš in stečeš,
čeprav ne veš, kje je obala in cilj,
saj vidiš samo, da svet gori.

In čas je sovražiti to, kar si ljubil,
in ljúbiti to, kar si zasovražil,
in obraze teptati teh, ki molčečo
so lepoto izbrali.

V praznini, po nemih globelih, po drevoredu
– kjer veter spreminja vsak glas v šepet –
ali pa v trden sen z glavo vnic –
iti. Takrat ... Vse v meni bilo je takrat
krik in klic. S krikom in klicem
me je trgala črnih pomladi podrast.
Dovolj. Dovolj. Saj vendar ni bilo nikakršnih sanj.
Nihče ničesar o tebi ne ve. To samo veter skozi žice gre.

Torej je čas. Jaz sem to zemljo ljubil tako,
kot tudi v boljših časih nihče ne zna,
v srečnih dneh in vedrih nočeh,
ko pod zračnim lokom oblakov obokom
rase ta velika zaveza
vere in moči.

Zdaj moraš tesno zatiskati oči,
ker gore, mesta in vode bodo zavrele,
in to, kar je bilo vkleščeno – se bo vrglo naprej,
kar pa je šlo naprej – bo padlo nazaj.
Res, samo ta, ki je imel najbolj vročo kri,
bo stopil na zlatih glav drveči trop
in bo s krikom obrnil ostri meč navzdol.

Minilo je, minilo, nihče ne pomni krivd,
samo drevesa kot v nebo vržena sidra,
črede so pridle z gora, vse se na ulice vali,
obračajo se kolesa, ovija nas dim.

Zvonovi pozimi

/.../

Kar pa bom zdaj povedal, ni izmišljija.
Uličici, skoraj nasproti univerze
Je bilo zares tako ime: Soteska literatov.
Na vogalu knjigarna, ampak ne knjige, stari papirji.
Tesno, prav do stropa. Nevezani, povezani z vrvice,
Tiskani in popisani, latinica, cirilica,
Hebrejske črke. Izpred sto, tristo let.
Danes mislim, da je bilo to nemajhno bogastvo.
Iz te knjigarne se je videla točno nasproti
Malo poševno, druga prav taka.
S podobnimi lastniki: obledela brada,
Dolga judovska halja, zardele veke.
Niso se spremenili, odkar je Napoleon hodil tod mimo.
Nič se ni spremenilo tu. Gre za privilegij kamnov?
Vedno so, ker tako hočejo. Za drugo knjigarno
Se zavije ob zidu in gre mimo hiše
V kateri je pesnik, slaven v našem mestu,
Pisal pripoved o kneginji Gražini.
Čisto zraven so vhodna vrata, lesena, posejana z žebli,
Ogromnimi, kot pest velikimi. Pod obokom, na desno
Stopnice, dišeče po barvi, in tam stanujem.
Ne da bi sam izbral to Sotesko literatov.
Tako je naneslo, oddajali so sobo,
Nizko, z oknom v zaprtem balkonu, s široko hrastovo posteljo,
In peč je dobro grela v tisti ostri zimi
Goltajoč polena, ki jih je prinašala iz veže
Stara služkinja, Alizabeta.

Zdelo bi se, da ni videti razloga,
Če sem že odpotoval dosti dlje
Kot kakršne koli poti čez gore, gozdove,
Da bi se tukaj spominjal tistele sobe.

Vendar spadam med te, ki verjamejo v *apokatastasis*.
Ta beseda obljublja povratno gibanje,
Ne to, ki je zamrlo v *katastasis*,
In se pojavlja v Apostolskih delih, 3, 21.

Pomeni: ponovno vzpostavo. Tako so verjeli sveti Gregor iz Nisse, Johannes Scotus Erigena, Ruysbroeck in William Blake.

Vsaka stvar ima torej zame dvojno trajanje.
In v času in takrat, ko časa ne bo več.

Torej nekega jutra. Mraz pošteno pritiska.
Hladno prši. V tej zaspani sivi megli
Se ves zrak nasičuje s škrlatno svetlobo,
Kupi odrinjenega snega postajajo rožnati, ulice so izdrsane od sanišč,
Vrtinci dima, klobčiči pare. Sani pa cin-cin
Zdaj od blizu, od daleč. Na kosmatih konjičkih
Se dela srež, na vsaki dlaki posebej.
Takrat pa zvonovi. Od sv. Janeza,
Od bernardincev, sv. Kazimirja,
Pa v katedrali, pri misijonarjih,
Od sv. Jurija, dominikancev,
Sv. Miklavža, sv. Jakoba.
Vse polno zvonov. Kot da bi roke, ki vlečejo za vrvi,
Gradile nad mestom slavnostno zgradbo.

Da bi šla, ovita v ruto, k jutranji maši Alizabeta.
Gotovo sem dolgo premišljal o njenem življenju.
Lahko bi povedal, koliko let. Ampak raje ne.
Kaj bi leta, če pa vidim sneg in njene čevljuje,
Smešne, špičaste, zapete od strani.
Jaz pa prav ta, čeprav se začenja in končuje
Nadutost telesa.

Spet pihajo v zlate trobente debeluškasti angeli.
Zgrbljenega duhovnika v ornatu
Pa bi danes primerjal s skarabejem
Iz egipčanskega oddelka v Louvru.

Sestra naša Alizabeta v svetem občevanju –
Čarovnic, ki so jih potapljali in trli na kolesu
Pod podobo nadoblačne Trojice
Dokler niso priznale, da so se ponoči spreminjale v srake,
Deklin, služečih gospodi v zabavo,
Žen, ki so jim pošiljali ločitvena pisma,
Mater s paketom pred zidom –
Z nohtom s črnim robom po črkah vodi,
Ko se vodja zbora, žrec, levit

Vzpenja po stopnicah in poje: *Introibo ad altare Dei.*
Ad Deum qui laetificat juventutem meam.

Prie Dievo kurs linksmina mano jaunyst'.

Mano jaunyst'.
Moja mladost.
Kako dolgo med obredom
Maham s kadilnico in se dviguje dim
Teh mojih besed.

Kako dolgo dvigam glas med prošnjo:
Memento etiam, Domine, famulorum, famularumque tuarum
Qui nos praecesserunt.

Kurie prima muss nuèjo.

Katerega leta smo? To si je lahko zapomniti.
To je leto ko so evkaliptusovi gozdovi po naših gorah pomrznili
In si je lahko vsak preskrbel zastonj les za kamin
Za sezono dežja in morskih neurij.
Zjutraj smo žagali hlode z verižno žago,
To je močna, pritlikava bestija, ki dela to s treskom in v smradu izpušnih
plinov.
Nizko pod nami zaliv, poplešujoče sonce,
In stolpi San Francisca za rjastim mrčem.

Z mano ta ista zavest, ki nerada odpušča.

Mogoče me bo rešilo samo občudovanje.

Če ga ne bi bilo, se ne bi upal izrekati zaklinjanja prerokov:

"Kar koli je lahko Ustvarjeno, je lahko Uničeno; nikoli Oblike.
Hrast pade pod sekiro, Jagnje pod Nožem,
Ampak njihove Večne Oblike Obstajajo za vedno. Amen. Aleluja"¹

"Ker Bog sam vedno vstopa skozi Vrata Smrti s temi, ki tam vstopajo
In leže v Grob z njimi, skupaj z Vizijami Večnosti,
Dokler se ne prebudijo & Ne zagledajo Jezusa & ležeča Lanena Oblačila
Ki so jih zanje stkale Ženske & Vhodna Vrata v Očetov Dom"².

¹ in ²: Iz Williama Blakea.

In ko bi mesto, tam spodaj, zgorelo
In bi zgorela mesta vseh celin
Ne bi, z usti pepela, rekel, da nepravilno.

Ker smo živeli pod Sodbo, ne da bi vedeli za to.

In ta Sodba se je začela v letu tisoč sedemsto sedeminpetdeset,
Čeprav to ni čisto gotovo, mogoče v katerem drugem.
Izpolnila se bo v šestem mileniju ali pa prihodnji torek.
Demiurgova delavnica bo nenadoma umolknila. Tišina bo nepredstavljiva.
In oblika posamičnega zrna se bo vrnila v slavi.
Sojen sem bil za obup, ker nisem mogel tega dojeti.

Portal

Pod izklesanim kamnitim obokom,
V soncu, ne meji med svetlobo in senco,
Skoraj veder. Misleč z olajšanjem: to tu bo ostalo,
Krhka telesnost pa umira in že ni več nikogar.
Dotikajoč zrnatega zidu. Začuden,
Da lastno izginjanje sprejemam z lahkoto,
čeprav ne bi smel. Kaj meni in tebi, zemlja?
Kaj je meni za tvoje gaje, kjer so se neme zveri
Pasle pred potopom, z glavo v travi?
Kaj mi mar za tvoje neizprosno rojstvo?
Odkod torej tako blagohotna melanholija?
Ali zato, ker jeza ne bi dala nič?

1976

Študija samotnosti

Stražnik daljnovodov v puščavi?
Moštvo v eni osebi trdnjave iz peska?
Kdor koli bi že bil. Videl je ob svitu nagubane gore
Barve pepela, nad nočjo, ki se topi,
Nasičevane z vijoličasto barvo, pijoče rožnato,
Dokler niso, ogromne, stale v oranžnem soju.

Dan za dnem. In, komaj je opazil, leto za letom.
Za koga, je mislil, ta blišč? Samo zame?
Saj bo vendar trajal, ko bom že mrtev.
Kaj je to v kuščarjevem očesu? Kaj vidi ptič v letu?
Če sem človeštvo, je ono isto brez mene?
In je vedel, da ni kaj klicati, ker ga nihče od njih ne bo rešil.

1975

Romajoč

O da bi nas vonj timijana in sivke spremljal na poti
V to provinco, ki ne ve, kako je srečna,
Ker je bila izbrana in obiskana,
Samo ona, med mnogimi kotički zemlje.

Hoteli smo priti v Kraj, ampak ni bilo znamenj.
Dokler ni sam sebe razkril v pastirski dolini,
med gorami kot izpred začetka spomina.
Nad ozko reko, šumečo pred votlino.

O da bi okus vina in pečenke ostal pri nas,
Tako kot smo praznovali na poljanah,
Iščoč, ne najdujoč, novice zbirajoč,
Potolaženi ob svetlem dnevu.

Mile gore in zvončki čred
Naj spominjajo na vse, kar je zgubljeno,
Ker smo že videli in smo vzljubili
Svet, ki traja le en hip.

1976

Pesniško stanje

Kot da bi namesto oči nekdo vstavil obrnjen daljnogled, svet se oddaljuje in vse, ljudje, drevesa, ulice, se zmanjšuje, ampak nič, prav nič ne izgublja izrazitosti, zgoščuje se.

Imel sem prej take trenutke med pisanjem pesmi, torej poznam distanco, brezinteresno kontemplacijo, sprejemanje nase "jaza", ki je "ne-jaz", ampak zdaj je tako ves čas in se sprašujem, kaj to pomeni, mar sem vstopil v trajno pesniško stanje.

Stvari, ki so bile prej težke, so zdaj lahke, ampak ne čutim močne potrebe, da bi jih prelival na papir.

Šele zdaj sem zdrav, prej pa sem bil bolan, ker je moj čas bil v galopu in me je mučil strah pred tem, kar bo.

V vsaki minuti me spektakel sveta na novo čudi in se mi zdi tako smešen, da ne morem razumeti, kako je literatura mogla misliti, da bo temu kos.

Čutim telesno, otipljivo, vsako minuto, udomačujem nesrečo in ne prosim Boga, da bi jo odvrnil, ker zakaj naj bi jo odvrnil od mene, če je ne odvrča od drugih?

Sanjalo se mi je, da sem se znašel na ozkem pragu nad globino, v kateri je bilo videti plavajoče velike morske ribe. Bal sem se, da bom padel, če jih bom gledal. Torej sem se obrnil proč, zgrabil s prsti za hrapavost skalne stene in počasi pomikajoč se s hrbtom proti morju dosegel varno mesto.

Bil sem nestrpen in me je dražila izguba časa za neumnosti, kamor sem prišteval pospravljanje in kuhanje. Zdaj pozorno režem čebulo, iztiskam limone, pripravljam različne vrste omak.

Izbor, prevod in uvodna beseda: Katarina Šalamun Biedrzycka